

Пенсіонер читає старі тексти. Що означає "добрий" самаритянин?

Вацлав ВАЛЕЦЬКІ, професор, доктор габілітований,
керівник Дослідницького Центру польської бібліографії
імені Естрейхерів Ягеллонського університету (Краків,
Республіка Польща)

Спочатку мій виступ – як ми бачимо з програми конференції – повинен був містити зауваження стосовно двох текстів: біблійної притчі та сенсаційного відкриття глиняних табличок у Новгороді і фактично безцінного тексту, який вони містять. Однак життя показало, що для потреб цієї конференції дослідження, що стосуються першої з моїх тем, є більш доцільними. Отже, залишимо аналіз другої теми на потім.

Проф., д-р Габілітації Вацлав Валецький
Ягеллонський університет

Читаючи давні тексти...

Хто є моїм ближнім?

Коли я дізнався про тему цієї конференції, одразу прийняв рішення брати в ній участь. Мене захопив сам факт, що організатори симпозіуму чітко вказують на його основну мету, а саме головну фразу «Ad fontes!» – «До джерел!» Зрештою, це ренесансне гасло повернення до давніх коренів знань, розуміння античності як орієнтира при оцінюванні ролі мистецтва, освіти, літератури та людських цінностей. Це основа наукового вивчення літературної традиції, якщо ширше – культурної традиції впродовж сучасності. І цей поворот не повинен бути поворотом до греко-римської античності сьогодні,

але він повинен бути (I JEST!) поворотом до загальної традиції європейської культури та окремих національних культур у більш широкому розумінні.

Наслідуючи дослідницький метод *close reading* (закрите читання), відомий ще з 1960-х років, тобто намагаючись заглибитись якомога більше в сам текст, використовуючи метод аналізу Еріха Аuerбаха, в цьому і в подібних дослідженнях я намагався показати, що можна побачити після більш глибокого роздуму над текстом.

Сьогодні я хочу розглянути притчу, відому лише з Євангелія Св. Луки, яка як в стислому, так і в широкому розумінні свого значення, є наднаціональною, позачасовою, але часто недостатньо зрозумілою з відповідним підтекстом, даним Ісусом.

Зараз я прочитаю згаданий фрагмент Євангелія польською мовою, ви можете стежити за російським перекладом відповідної частини Нового Завіту на екрані, а на попередньому слайді ми побачили те саме церковнослов'янською.

У польському перекладі Якуба Вуйка (кінець 16 століття) ми читаємо історію, яку передано такими словами:

²⁹ A on chcąc się sam usprawiedliwić, rzekł do Jezusa: A któż jest mój bliźni?

³⁰ A przyjawszy Jezus, rzekł: Człowiek niektóry zstępował z Jeruzalem do Jerycha i wpadł między zbójce, którzy go też złupili i rany zadawszy odeszli, na poły umarłego zostawiwszy.

³¹ I przydało się, że niektóry kapłan zstępował tąż drogą, a ujrawszy go, minął.

³² Także i Lewit, będąc podle miejsca i widząc go, minął.

³³ A Samarytan niektóry jadąc, przyszedł wedle niego, i ujrawszy go, miłosierdziem wzruszony jest.

³⁴ A przybliżywszy się, zawiązał rany jego, nalawszy oliwy i wina, a włożywszy go na bydlę swoje, prowadził do gospody i miał pieczę o nim.

³⁵ A nazajutrz wyjął dwa grosze i dał gospodarzowi i rzekł: Miej staranie o nim, a cokolwiek nadzwyż wydasz, ja, gdy się wrócę, oddam tobie.

³⁶ Któryż z tych trzech zda się tobie bliżnim być onemu, co wpadł między zbójcę?

³⁷ A on rzekł: Który uczynił miłosierdzie nad nim. I rzekł mu Jezus: Idźże, i ty uczynь także.

Притча «Добрий самарітянин» є представлена лише в одному Євангелії, як я вже згадував, в Євангелії від Св. Луки (Лука, 10, 29-37); сьогодні в популярному переказі та сприйнятті вона часто зводиться лише до першої частини трактування, даного йому з часом, тобто до «миłosердя». Тим не менше, як видно з доступних мені досліджень, коментарів та «вчених» бесід, на яких я базуюсь тут і які частково цитую, – важливим елементом цієї притчі є не стільки вказівка на якогось «миłosердного» чоловіка, скільки на самарітянина як на представника національно-релігійної групи, яку євреї вважали особливо ворожою для себе і зганьбили перед посланням Святого Письма. Із тексту Старого Завіту відомо, що самарітяни були знані своєю діяльністю, спрямованою на спотворення поклоніння Яхве через введення інших богів і створення свого роду «паралельної» релігії, що йшла окремим шляхом (див. 2 Krl 17, 24-41; Ezd 4, 2-24), в якому вони визнавали лише П'ятикнижжя. Після повернення євреїв із вавилонського полону самарітяни запропонували допомогти відбудувати Храм, але їхня ініціатива була відхилена єврейськими равінами. Тому, мабуть, відтепер самарітяни робили все, щоб ускладнити євреям відбудову храму. В свою чергу, у зв'язку з цими діями, плем'я самарітян було прирівняно до язичників та засуджено (Ne. 2: 19-20; 13:28). Їм приписували найгірші риси характеру.

І тут Ісус Христос провокаційно виставляє одного з представників цього «проклятого племені» як зразок виконання Божої волі, протиставляючи йому нечутливого єврейського равіна та левіта (тобто вчителя Біблії). Таким чином слід зрозуміти повний зміст відповіді Ісуса на початкове запитання одного з вчених людей Біблії: «А хто мій ближній?» (Лука, 10:29). Отже, виявляється, що ним є кожний, і, що несподівано, може бути навіть той, хто належить до «проклятої» групи, ніж той, хто, як йому здається, живе згідно з законами Св. Писання.

Такого роду інтерпретація «Притчі про доброго самарітянина», була, звичайно, наявною у навчанні Отців Церкви, але протягом століть вона втратила себе, і сьогодні це призводить до поверхневих, односторонніх тлумачень, на зразок того, що в нинішній період пандемії знайшлося якомога більше «милосердних самарітян» (це з виступу прем'єр-міністра Матеуша Моравецького).

Але йдемо далі. Хто сьогодні пов'язує поняття «милосердний самарітянин» у такому біблійному, новозавітному розумінні, з таким парадоксальним відповідником, про який я вже згадував: термінами «добрий нацист», «тевтонський лицар-захисник», «чесний вандал», «співчутливий гун». Ні, сьогодні «милосердний самарітянин» – це людина деякою мірою в контексті свого оточення співчутлива, милосердна, турботлива, така, що допомагає й опікується. Немає жодного сліду від цієї паралелі Христа: не всі погані хлопці погані, бо серед них є і добрі, як той, що показаний у притчі, лише частково зрозумілий нами.

Про те, наскільки важливим було для Христа це невинуватке, а чітко зазначене і, власне, основне послання в цій притчі, головною думкою якої є те, що найважливіше, якою людиною ти є насправді, а не з якої нації, племені чи соціальної групи, свідчить той факт, що Лука ще в інших місцях спеціально підкреслює унікальність, відмінність від загальної думки обраних представників цього племені. І таке детальне зображення етнічної та релігійної приналежності знаходимо, коли читаємо опис зцілення десяти прокажених (Лука, 17,11-19), з яких лише один, а саме самарітянин і жоден інший, повернувся, щоб подякувати за це чудо.

Додаток 1.

бѣдѣши. ²⁹ Онъ же хотѣ ѡправдѣтисѧ самъ, рече ко иѣсѹ: и кто ѣсть ближній мой; ³⁰ Ѣвѣщаѣвъ же иѣсѹ рече: человекъ нѣкій схождаше ѡ иерлѣма во иерѹхѡнъ, и въ разбойники впадѣ, иже совлѣкше єго, и язвы возложше ѡидѡша, ѡставляше єдѣѧ живѧ сѹща. ³¹ По случаю же священникъ нѣкій схождаше путемъ тѣмъ, и видѣвъ єго, мимоиде. ³² Такожде же и левѣтъ, бывъ на томъ мѣстѣ, пришедъ и видѣвъ, мимоиде. ³³ Самарянинъ же нѣкто грядый, прииде надъ него, и видѣвъ єго, милосердова: ³⁴ и приступъ ѡбвяза струпы єго, возливая масло и вино: всадивъ же его на свой скотъ, приведе єго въ гостинницѹ, и прилѣжа ємѹ: ³⁵ и наутрѣ изшедъ, изъеъ два сребреника, даде гостиннику, и рече ємѹ: прилѣжи ємѹ: и, еже аще приидивеши, азъ егда возвращѹся, воздамъ ти. ³⁶ Кто убо ѡтѣхъ трѣхъ ближній мниттисѧ быти впадшему въ разбойники; ³⁷ Онъ же рече: сотворивый милость съ нимъ. Рече же ємѹ Иисѹсъ: иди, и ты твори такожде. ³⁸ (3ѧ 54.) Бысть же ходѹщымъ

Додаток 2.

29 Онъ же хотя оправдितися самъ, рече ко Иисусу: и кто есть ближній мой?

30 Отвѣщавъ же Иисусъ рече: человекъ нѣкій схождаше от Иерусалима во иерихонъ, и въ разбойники впаде, иже совлекше его, и язвы возложше отидоша, оставляше едва жива суща. 31 По случаю же священникъ нѣкій схождаше путемъ тѣмъ, и видѣвъ его, мимо иде.

32 Такожде же и левитъ, бывъ на томъ мѣстѣ, пришедъ и видѣвъ, мимо иде.

33 Самарянинъ же нѣкто грядый, прииде надъ него, и видѣвъ его, милосердова:

34 и приступъ обвяза струпы его, возливая масло и вино: всадивъ же его на свой скотъ, приведе его въ гостинницу, и прилѣжа ємѹ:

35 и наутрѣ изшедъ, изъеъ два сребреника, даде гостиннику, и рече ємѹ: прилѣжи ємѹ: и, еже аще приидивеши, азъ егда возвращѹся, воздамъ ти.

36 Кто убо ѡтѣхъ трѣхъ ближній мниттисѧ быти впадшему въ разбойники?

37 Онъ же рече: сотворивый милость съ нимъ. Рече же ємѹ Иисусъ: иди, и ты твори такожде.

